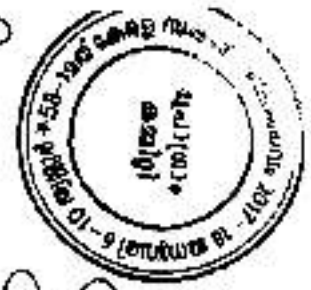

समाजे माध्यमानां स्वाधीनम्

लोकतन्त्रस्य परमप्रधानं स्तम्भः
भवन्ति माध्यमाः। समाजे माध्यमानां कृते
स्वाधीनम् अभूतपूर्वं भवति इति वक्तुं शक्यते।
समाजस्य पुरोगत्यै माध्यमानां योगदानं बहु
भवति। माध्यमानां धर्मं जनहिताय भवति।
साधारण जनानां मह्यं माध्यमाः अत्युन्नतं
स्थानं अलङ्करोति इति विषये मास्ति
सन्देहः। सर्व मण्डले माध्यमाः साधारण
जनानां उपकारं करोति।

समार्ज माध्यमानां इतिहासः अतीव
प्रशंसनीयः भवति । केवलकालेषु माध्यमानां
प्रचारमासीत् । कौटिल्यः इत्यस्य उदाहरणं
भवति । कौटिल्यस्य विनम्वशः सर्वे "माध्यम
संस्कारस्य" प्रारम्भं भवति । फ्रंज् विप्लव
प्लातो, रूसो, मोन्टस्क्यू इत्याक्य महोक्त्याः
सर्वे फ्रंज् विप्लव कालान्तरे माध्यमधर्माणां
पालनं करोति स्म । अतः माध्यमानां प्राचीन
कालं अतीव सुखकरं आसीत् । माध्यमानां
स्वाधीनं तत् कालेषु बहु भवति इत्यस्य
उदाहरणं भवति, फ्रंज् विप्लवस्य, विजयम् ।
माध्यमाः सर्वेषामपि जनस्य सुखजीवनाय
कर्म करोति । लोकतन्त्रे जनसंभा, न्यायालयः,
औद्योगिक पक्षः इत्याक्यः सर्वे स्थानमर्हति
किन्तु माध्यमानां स्वाधीनं इत्याक्य संस्थायाः
स्वाधीनस्यामुपारि भवति इति विषये कोऽपि
न संशयः । माध्यमानां खलदृष्टतद्वित्त
स्वाधीनमेव राष्ट्रनिर्माणाय उपयोगकरं भवति ।

प्रजातन्त्रे न्यायलयस्थ,

जनसभायाः च यौगिकानं बहु अवति किन्तु
एतस्मिन् संस्थायाः प्रवर्तने सुतार्थतां न अस्ति।
तत् कारणे जनानां विश्वासं किञ्चित्क अवति।
पशुत् माध्यमानां प्रवर्तनमण्डलं अतीव सुतार्थं
अवति। तत् कारणे जनाः सर्वे माध्यमानां
विश्वासं करोति। जनमनांसि माध्यमानां
प्राधान्यं बहु अवति।

“परिवर्तनं प्रकृतेः नियमं अवति ॥”

अरिस्तोटिल् महोक्त्यस्थ वचनं इदानीं तत्र
काले प्राधान्यमवति। कालान्तरे माध्यमानामपि
बहवाः परिवर्तनाः कृप्युं शक्यते। वर्तमान
पत्रिकायाः स्वाधीनं बहु अवति। ‘मनोरमा’,
‘मातृभूमि’, ‘केशाभिमानि’, ‘जन्मभूमि’,
‘चन्द्रिका’ इत्यादयः वार्तापत्रिकाः माध्यम
मण्डले अत्युन्नतं स्थानमवति। केशस्थ
इत्यादयः स्वधनाः अवति इत्यादयः वार्तापत्रिकाः।

वार्तापत्रिकाः, मासिकाः सर्वे माध्यमानां
विविध शृङ्खलाः भवति इति वक्तुं शक्यते ।
ज्ञानार्जनाय माध्यमानां स्वाधीनं इदानीन्तन
काले बहु भवति इति सर्वे जानीमः । विविध
परीक्षा परिशीलनाय अपि माध्यमानां उपयोगं
करोति ।

आधुनिक लोकस्य नवमाध्यम
शृङ्खला भवति पुरवर्तिनम्, सङ्कणकथनं
च । पुरवर्तिनम् पृथग्माध्यम शृङ्खलायाः
स्वामुखं भवति । प्रथमाध्यमे रेडियो
इति उपकरणस्य प्रधान्यं बहु भवति ।
सङ्कणकथनस्य आविष्कारे अस्माकं
शास्त्रसमाजस्य परमान्त विजयं भवति
इति वक्तुं शक्यते कारणं सङ्कणकथनस्य
आविष्कारेण एव अन्तर्जालस्य आविष्कारं
साध्यम् । नवयुगेऽपि शतसूर्य समप्रभया
विशजते अन्तर्जालम् ।

अन्तर्जालं विना अद्यतन समाजे
 जीवनं असाध्यम् भवति । नवमाध्यमानां
 प्रचारमापि बहु भवति । 'केशबुक', 'इन्स्टाग्राम',
 'वाट्सअप' इत्याकथ नवमाध्यम द्वारा
 बहवाः गुणाः वीषाः च द्रष्टुं शक्यते ।
 नवमाध्यमानां द्वारा बहवाः बौद्धवत्करण
 प्रक्रियाः साध्यं भवति । मताधिकारस्य
 प्रामुख्यता इत्याकथ बौद्धवत्करण प्रक्रियाः
 समूहमाध्यमं द्वारा कथंति स्म । अस्माकं
 जीवनस्य प्रधानाहुकः भवति समूहमाध्यमाः

परन्तु समूहमाध्यमानां अमितप्राधान्येन
 जीवनमूल्याः शोषणं द्रष्टुं शक्यते । परिवारिक,
 सामाजिक - सांस्कृतिक - धार्मिक मूल्याणां
 शोषणं समूहमाध्यमानां अमितप्राधान्येन
 द्रष्टुं शक्यते । 'ट्विटर' इत्याकथ समूह
 माध्यमं द्वारा बहवाः राजनैतिक वाक्य-
 प्रतिवाक्यापि द्रष्टुं शक्यते ।

समूहमाध्यमद्वारा विद्यार्थिजनाः
 बहवाः कष्टता अनुभवति स्म । विद्यार्थिनां
 मध्ये धूम्रपानस्य उपयोगं अन्य अनेतिक
 आचाराणां अपि समूहमाध्यमानां अमित
 प्राधान्येन एव दृश्यते । अश्लील चित्राः,
 'ब्लूवेल' इत्याक्य अक्रमाशक्तः प्रवर्तनाः
 सर्वेऽपि समूहमाध्यमानां दुरुपयोगेन एव
 दृश्यन्ते । स्त्री सुरक्षा विषये माध्यमानां
 स्वाधीनं बद्ध भवति । स्त्रीणां अशिक्षितवस्थायाः
 प्रमुख कारणमपि विविध सामूहिकमाध्यमानां
 अमितप्राधान्यं दुरुपयोगं च भवति ।
 मोबैल् चित्रप्राहिणी उपयुज्य केसबुक
 वाइअप् इत्याक्य माध्यमानां द्वारा
 बहवाः अनेतिक प्रवर्तनाः करोति ।
 एतत् कारणे समूहमाध्यमानां सुरक्षितत्वं
 चोन्नतिः भवति । माध्यमानां दुरुपयोगमेव
 अस्माकं समस्या ।

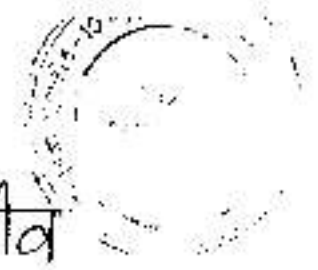

“ वाक्याकाशा विदूरस्थमरुणं कुजमण्डलम् ।
वर्तता परिमं नित्यं मद्र-गलाशयं सुपेत्कम् ॥ ”

मद्र-गलथान् अश्माकं “ माध्यमसंस्कारश्च ”
नवीनमुख्यं भवति कारणं मद्र-गलथान्
जानार्जने बहवाः कार्या कुर्वन्ति । इन्साद्,
'एजुसाद्', 'न्यूसाद्' इत्याकथः “ माध्यमानां
नव परिभाषा भवति । 'एजुसाद्' मुखान्तरमेव
सम्पूर्णं विद्याभ्यासाविष्कारः 'विकटेश् टि वि'
-स्थ जननम् । 'आइटि@स्कूल' इत्याकथ
माध्यमाः जानार्जने बहवाः कार्याः कुर्वन्ति ।
पठन-पाठन विषये कृते, स्वाधीनं महत्तरे
प्रश्नसनीयं च भवति इति विषये वाक्य
संवाक्यः न अस्ति । माध्यमाः जन नन्माधा
भवति । जनसेवनमेव माध्यमधर्मः ।

अधुनातनभारते माध्यमशिक्षायाः

प्राधान्यं बहु भवति । समाजस्य परिपोषणाय
मूल्याधिष्ठित माध्यमविद्याभ्यासः एव
आवश्यकं भवति । २००० तमे वर्षे क्रेपनहाण्ड
समिति प्रकृति संरक्षणाय माध्यमानां सहाय्यमेव
अपृच्छत् । एतत् सर्वे समाजे माध्यमानां
प्राधान्यमेव दृश्यते । परन्तु अद्यतन
भारते बहवः आतंकवादि संस्थायां प्रवेशमापि
समूहमाध्यमं द्वारा एव दृश्यते । 'आइ एस्',
'मुजाहिदीन्', 'अल्-शिमी', 'तालीबान्'
इत्याक्य आतंकवादि संस्थायाः प्रवेशनम्
समूहमाध्यमं द्वारा एव प्रचारं । वाट्सअप्
इत्याक्य माध्यमाः इत्याक्य विषये बहवः
कार्याः करोति परन्तु सुतार्थ प्रक्रिया
एव एतस्मिन् विषये आवश्यकं
भवति । अतः सर्वे जागरिता भूवामः ।

भारतस्य वार्तामाध्यमाः अतीव
 जगत्प्रकाः भवन्ति । पश्चतु भारतस्य
 वार्तामाध्यमानां पत्रस्वातन्त्र्यस्य निषेधमपि
 द्रष्टुं शक्यते । भारतं लोकस्य बृहत्तरं
 प्रजातन्त्रः भवति किन्तु अस्माकं देशे
 पत्रस्वातन्त्र्यः अतीव लुब्धं च भवति ।
 गाँधी लक्ष्मण, कलबुर्गी इत्यादयः माध्यम
 प्रवर्तकानां मरणं इत्यस्य उदाहरणं भवति
 इति विषये नास्ति संदेहः ।

.. 2015 तमे वर्षे कश्चिद् उच्च न्यायालये
 वार्तामाध्यमानां निषेधः अपि कथं सर्वं
 दृश्यते । आविष्कारस्वातन्त्र्यस्य, पत्रस्वातन्त्र्यस्य
 च निषेधं भवति एतत् सर्वं । न्यायाधियाः
 माध्यम प्रवर्तकानां शोषणमपि अकरोत् ।
 राष्ट्रस्य पुशगते एतत् सर्वं शोभनं नास्ति ।

“ माध्यमाः नपुंसकाः ”

इत्यादयः वचनं अस्माकं कश्चिद् उच्च न्यायालये
 तस्मिन् कालान्तरे प्रवेशन

ध्वारे दृश्यांत स्म । अस्माकं माध्यमान
 आत्वामपि न्यायाधिपः एतत् सर्वे अकर्ण
 जनानां मध्ये माध्यमस्वाधीनं बहु भवति
 किन्तु वार्तामाध्यमाः अद्य राजनैतिक संस्थायां
 सहाय्यं करोति । अलौकिक धनार्जनाय
 आधुनिक वार्तामाध्यमाः अनैतिक कार्याः
 करोति स्म । माध्यमधर्मस्थ स्मरण
 एव आवश्यकं भवति । विविध अप्पचारः,
 अनैतिक प्रवर्तनाः सर्वे माध्यमाः एव
 जनसमक्षम् अवतरणं करणीयम् ।

वयं सर्वे जानीमः मातृभूमि वार्ता
 पत्रिकायाः 'सीडू', 'नन्मा' इत्यादयः,
 मनोरमा पत्रिकायाः 'नल्लपाठम्' इत्यादयः
 प्रक्रियाः सर्वे जनहिताय भवति । आवि
 भारतस्य निर्माणाय एतत् प्रक्रियाः उपयुज्यते ।
 वार्तामाध्यमाः, पत्रमाध्यमाः, समूहमाध्यमः
 सर्वे एतत् सर्वे प्रक्रियाः आविष्करणं करणीयम् ।
 जनसेवने माध्यमानां उपयोगस्य उत्तमोद्देश्याः
 भवति एतत् सर्वे ।

स्वास्थ्य क्षेत्रेषु आधुनिक माध्यमाः
 नूतन प्रक्रियाः, पद्धतयः सर्वे आविष्करोति
 स्म। 'केशला कान्' केन्सर रोगनिर्णयाय
 मनोरमा माध्यमस्य आविष्कारः आसीत्।
 'स्नेहपूर्व' इति पद्धति मातृभूमि माध्यमस्य
 आविष्कारः आसीत्। एतत् सर्वे मुखान्तरं
 जनक्षेमं कर्तुं शक्यते। अतः एव सर्वे
 वदन्ति माध्यमाः न केवलं वार्ता दीयते
 किन्तु ते जनहिताय अपि कार्याः कुर्वन्ति।

भौगोलिकतले अपि माध्यमानां
 स्वाधीनं अत्योपरि भवति कारणं 'बी.बी.सी',
 'एम्' (अर्बु), 'शान्ती एबको' इत्यादयः
 वार्तामाध्यमाः लोकजनश्रद्धा आकर्षयति
 इति विषये संवेदः नास्ति। राजधानी
 दिल्ली नगरे दृश्यमानः कूरबलात्कारः
 आसीत् निर्भयायाः कूरबलात्कारं तस्य

वैश्विकतन्त्र प्रचारमपि वर्तमानमाद्यमानां
 मुखान्तरेव अकरोत् । 'बि.बि.सी'
 आविष्कारः आसीत् "इण्डियास् कोटर्"
 (भारतस्य पुत्री) इति नाम्न प्रसिद्धः पृथग्विचारः
 तत्र मार्गं एव वैश्विकतन्त्रं बद्धः यत्नतया
 आविष्कारं अकरोत् । अतः सर्वे माद्यमानां
 स्वाधीनं चिन्तयित्वा एव कार्यं करणीयम् ।
 भारतवातमाद्यमाः अपि वैश्विकतन्त्रं भारतस्य
 प्रोक्तिं विवर्धनं करणीयम् ।

भारतस्य सामाजिक - सांस्कृतिक -
 धार्मिक - पारिवारिक मूल्याणां प्रवृद्धि एव
 आवश्यकं भवति । तस्मिन् विषये माद्यमानां
 कृते स्वाधीनं बहु भवति । राष्ट्रनिर्माणाय,
 राष्ट्रे पृथग्यमानः कुशचारं प्रति शब्दं
 प्रसार्य एव माद्यमाः कार्याः करणीयाः
 माद्यमाः सर्वे जनसेवनाय कार्याः
 करणीयाः ।

HSS
15

समाजस्य प्रवर्धनाय, क्षेमाय,
शासन - प्रशासने सर्व मण्डले माध्यमाः
स्वाधीनं अत्युन्नतं भवति । अतः माध्यम
सौहृदं समाजः एव आवश्यकम् । जन-
माध्यम - सर्वकार - न्यायालय सौहृदं
शुद्धता एव आवश्यकम् । जनजीविते
माध्यमानां प्राधान्यं स्वाधीनं च आत्वा एव
कार्यः करणीयाः । आत्मस्थान् उत्तिष्ठेत्,
शुद्धिं परित्यज्य जगदिनाः स्थाम ।
विकारकस्य वचनं मनसि निधाय एव
सर्व कार्यः करणीयाः ।

66

उत्तिष्ठत, जाग्रत,
प्राप्य वशान् निबोधत ॥